

zeer leeswaardige boeken over Limburg. Deze zijn gebaseerd op uitvoerige en nauwgezette eigen waarnemingen, ten dele gedaan tijdens een wekenlange fietsvacantie. Deze boeken, "Limburg. Reisboek", "Limburg, land en mensen" en "Noorden Midden-Limburg", verschenen alle in 1949. Zij geven, rijk geïllustreerd, een uitstekend beeld van landschap en menselijke bedrijvigheid in de provincie in een periode, dat deze streek nog overwegend een agrarisch stempel droeg. Aan de botanische, zoologische en geologische aspecten wordt hierin ruimschoots aandacht besteed. Leclercq was een veelzijdig mens. Naast zijn drukke werkkring als notaris, vond hij tijd om naast de drie reeds genoemde boeken nog het bekende "Bomenspiegel voor de wandelaar"

te schrijven. Hierin komen veelvuldig voorbeelden uit Limburg ter sprake. Daarnaast schreef hij nog een succesvol jongensboek, boeken over filosofie en over zeilvaart en zeilschepen, en vertaalde hij nog enkele romans.

In later jaren zijn zijn activiteiten in Limburg veel minder geworden en heeft zijn zorg voor het behoud van de natuur zich meer verplaatst naar de provincie waar hij zich na zijn pensionering vestigde, namelijk Utrecht. Ter gelegenheid van de presentatie van het boek: Leudal, beeld van een Midden-Limburgs beekdal (red. T. Lemaire, 1973), bezocht ik samen met Leclercq het Leudalgebied. Dankzij zijn voortreffelijke geheugen wist hij nog vele interessante details te vertellen over het gebied, waarin hij zoveel had vertoefd. Ook vertelde hij nog met

veel geestdrift over het stuk bos, dat ooit zijn eigendom was geweest, maar sedert 1965 onderdeel van het reservaat was geworden.

Bij de dood van Leclercq is het goed er even bij stil te staan, dat het vooral aan hem te danken is, dat althans nog een gedeelte van de oorspronkelijke bedding van Leu- en Zelsterbeek behouden is gebleven. Een dergelijke gemotiveerde inzet is in het verleden wel vaker voor het natuurbehoud van belang gebleken. Ongetwijfeld zal dit ook in de toekomst belangrijk blijven, opdat niet alsnog verloren zal gaan wat dankzij mensen als Leclercq thans nog aan natuur in ons land aanwezig is.

J.H. Willems

De Geelwitte helmbloem ingeburgerd?

D. Th. de Graaf,

Natuurhistorisch Museum Maastricht

Reeds een groot aantal jaren worden in de tuin van het Natuurhistorisch Museum Maastricht enkele planten van de Geelwitte helmbloem (*Corydalis ochroleuca* Koch; fig. 1) gekoesterd. Deze planten zijn vermoedelijk nakomelingen van de exemplaren die begin deze eeuw op een muur in Maastricht voorkwamen. Aan het eind van de zestiger jaren werd gemeld dat de Geelwitte helmbloem in Maastricht niet meer voorkwam (SEGAL, 1969a). VAN DER MEIJDEN *et al.* (1983) schrijven over deze soort dan ook in de voltooid verleden tijd: "In Z.-Limb. verwilderd gevonden".

Echter, in 1983 werd de Geelwitte helmbloem aangetroffen op de zuidelijke stadsmuur tussen de Jeker en de tuin van het hoofdgebouw van de Rijksuniversiteit Limburg, het voormalige Jezuiten klooster, aan de Tongersestraat. Dit is echter, zoals uit onderstaande zal blijken, niet dezelfde plaats waar deze soort in 1913 voor het eerst werd gevonden (DE WEVER, 1914). In dit artikel wordt ingegaan op de vondsten van de Geelwitte helmbloem in het gebied dat bestreken wordt door de Flora van Nederland (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1983) en de Flora van België, het Groot Hertogdom Luxemburg, Noord Frankrijk en de aangrenzende gebieden (DE LANGHE *et al.*, 1983; fig. 2). Aldus wordt een "plantengeografisch portret" (zie MENNEMA, 1982) geschetst met behulp waarvan de vraag kan worden beantwoord of de Geelwitte helmbloem tot de Nederlandse (en Belgische) flora kan worden gerekend.

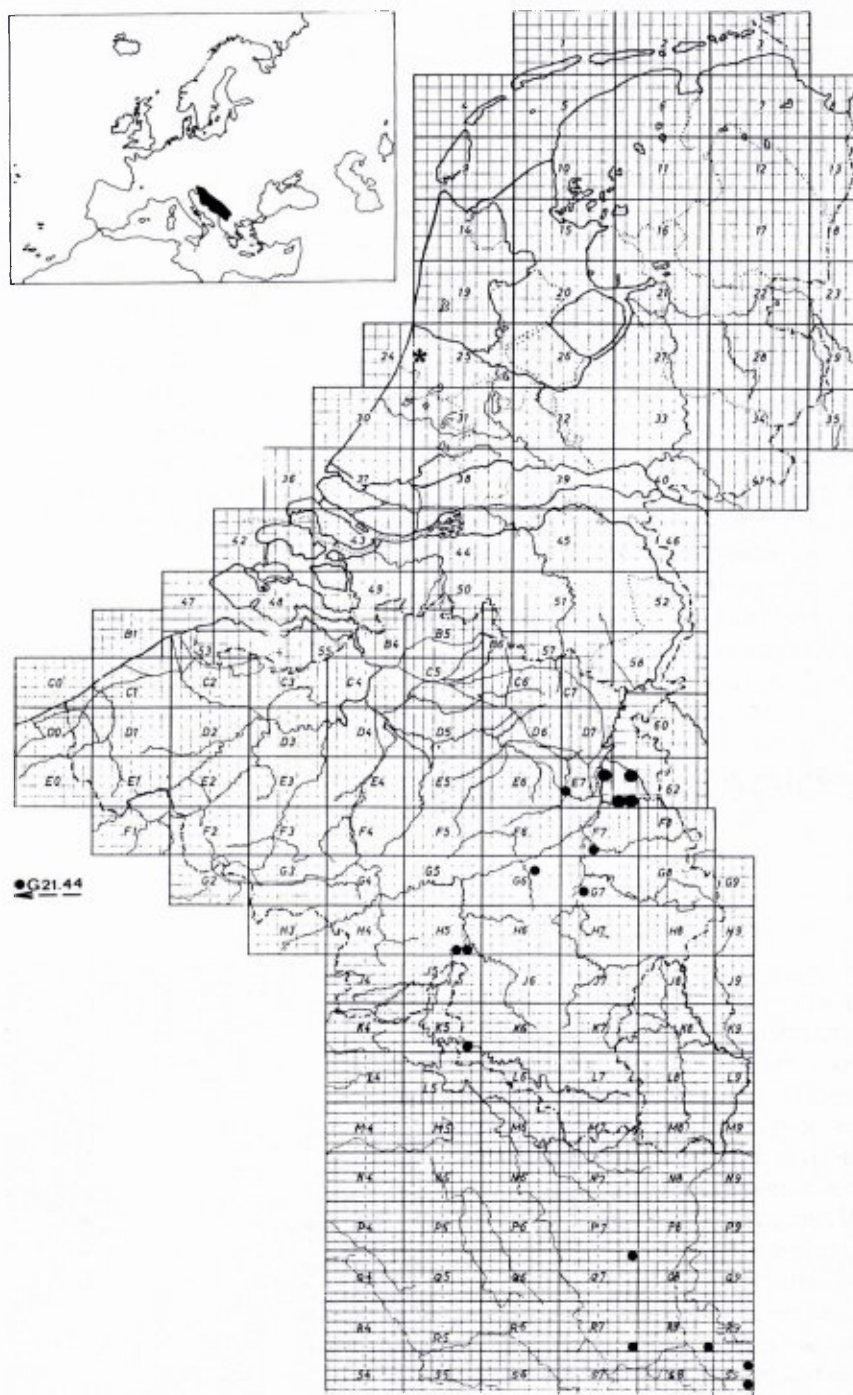
Figuur 1. De Geelwitte helmbloem in bloei.

Vondsten in Nederland

De eerste vondst van de Geelwitte helmbloem in Nederland dateert van 1897: "...op een muur van het Wal-

ramsplein te Valkenburg" (uurhok 62-22; zie Vuyck, 1901). In de collecties van het Rijksherbarium is van deze vindplaats materiaal opgenomen dat verzameld werd in 1900 (zie ook KOK ANKERSMIT, 1900), 1902 en 1913.

Bij een van de vondsten van 1902 is door P. Jansen of W.H. Wachter de aantekening "in 1910 daar zelf gezien" toegevoegd. In het herbarium van L. Rieter (Natuurhistorisch Museum Maastricht) bevindt zich even-

Figuur 2. Vondsten en de Geelwitte helm in Nederland, België, Luxemburg en Noord-Frankrijk (verantwoord in de tekst). Het deelkaartje linksboven toont het oorspronkelijke verspreidingsgebied in Europa naar MEUSEL et al. (1965).

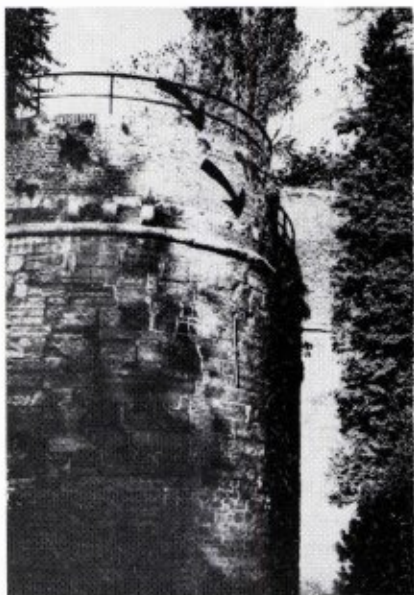
eens materiaal uit 1900. Als laatste noemt DE WEVER (1914) deze vindplaats voor 1914. HEUKELS (1909) heeft de soort dan echter al opgenomen in de vierde druk van de Geïllustreerde Schooflora voor Nederland: "als verwilderd" te Valkenburg. De Geelwitte helm is van nog minstens één andere plaats uit Valkenburg bekend. VUYCK (1901) schrijft

in de Prodrum Flora Batavae: "Volgens mededeling van de Heer E.A. Rovers zou de plant ook voorkomen aan een muur langs de Geul bij het kasteel Schaloen". H.J. Kok Ankersmit voorzag in 1900 door hem bij het Walramsplein verzameld materiaal van de aantekening "...en aan een muur langs de Geul bij het kasteel Schaloen". In 1920 meldt Vuyck in

Suringars Geïllustreerde zakflora: "langs de Geul op muren verwilderd" alsof de Geelwitte helm een algemenere verschijning zou zijn geworden. Of het hier meer dan één muur betreft is echter niet geheel duidelijk: de latere waarnemingen, die dateren van 1928 ("Valkenburg"; verzameld door W.C. de Leeuw), 1931 ("op een muur"; verzameld door N.P.W. Balke) en 1932 "op een muur aan de Geul" (verzameld door L. Went), geven hierover geen uitsluitsel. In 1984 komt de Geelwitte helm niet meer voor aan het Walramsplein. Ook op andere muren in de omgeving heb ik haar tevergeefs gezocht. Bij kasteel Schaloen komt echter nog een kleine populatie voor op een muur langs de Geul die verder rijkelijk begroeid is met de Gele helm (Corydalis lutea).

Van een "tweede inlandsche vindplaats" wordt gewag gemaakt door VAN ROON en WACHTER (1904) die verslag doen van een vergadering van de Rotterdamse Natuurhistorische Club in 1903 waarin de heren Stomps en Terwen melding maken van de vondst in 1902 van de Geelwitte helm op een muur in Slenaken (uurhok 62-42). DE WEVER (1914) noemt Slenaken als vindplaats in 1908. F.A. des Tombe verzamelde hier materiaal in 1908 en voorzag dit van de aantekening "in talrijke ex. aanwezig".

Ook de vermelding door HEUKELS (1920) van de vondst in 1919 door J.Th. Henrard, P. Jansen, A.W. Kloos en C. Sipkes in "Slippenaken (Z.L.)" moet betrekking hebben op Slenaken, onder meer getuige het in 1919 door hen op de "kerkhofmuur" verzamelde materiaal dat in het Rijksherbarium aanwezig is. De beschrijving "Slippenaken" is dan echter al naast Slenaken, dat al in de zesde druk (HEUKELS, 1915) genoemd wordt, overgenomen in de achtste druk van de Geïllustreerde Schooflora voor Nederland (HEUKELS, 1922). SIPKES et al. (1920) hebben de Geelwitte helm in 1920 in Slenaken "op een oud muurtje tegen een kruis" waargenomen. In 1925 is hier nog materiaal verzameld door B.K. Boom ("op een muur tegenover het kerkje") en door K.J.J. Waldeck ("op een kerkmuur"). De laatste ver-

Figuur 3. De nieuwe vindplaats van de Geelwitte helmbloem: een deel van de muur van de tuin van het voormalige Jezuïetenklooster te Maastricht. Deze vindplaats is circa 300 m verwijderd van de plaats die reeds door DE WEVER (1914) werd opgegeven.

melding voor Slenaken dateert van 1949 toen door B.K. Boom en S.J. van Ooststroom een plant verzameld werd. Het etiket bij het in 1925 door B.K. Boom verzamelde materiaal is bovendien voorzien van de aantekening "vindplaats was in 1951 verdwenen".

In 1953 meldt VAN OOSTSTROOM een vondst in Noorbeek uit 1952 door W.J.W. Koster. Het etiket van het daar verzamelde materiaal vermeldt slechts "op een tuinmuur" zodat het niet geheel zeker is op welk deel van Noorbeek deze vondst betrekking heeft. Vermoedelijk betreft het hok 62-41 waar op de muur bij de pastorie van Noorbeek vandaag de dag nog een groot aantal Geelwitte helmbloemen voorkomt.

De vierde vindplaats in Nederland betreft Maastricht (uurhok 61-28). DE WEVER (1914) noemt de Geelwitte helmbloem voor het eerst voor 1913 op een "muur van den tuin de Maurissen (Tongersestraat)". HEUKELS (1915) duidt in zijn overzicht van nieuwe vindplaatsen van zeldzame planten in 1914 ongetwijfeld op deze vondst. Het betrof hier een zeer rijke vindplaats (mond. med. mevr. dr. W. Minis- van de Geyn).

De laatste opgave voor Maastricht dateert van 1957 toen door J.J.G. Prick een exemplaar verzameld werd op de "muur van het Jezuïetenklooster", waarmee waarschijnlijk dezelfde muur bedoeld wordt als die DE WEVER (l.c.) reeds noemde. De aanduiding "tuin de Maurissen" duidt op de tuin van het huis waar destijds de weduwe J.A.M.H. Holvoet- de Maurissen woonde en dat grenst aan de tuin van het klooster met als scheiding een "muur van het Jezuïetenklooster".

In 1969 meldde SEGAL tenslotte dat de Geelwitte helmbloem uit Maastricht verdwenen was. Momenteel groeit echter op de laatstgenoemde muur, circa 20 meter van de hiervoor aangeduide oorspronkelijke plaats, nog een zestal planten van deze soort. Deze vindplaats dreigt echter binnen afzienbare tijd toch verloren te gaan doordat de muur overwoekerd wordt door Klimop (*Hedera helix*) en door de eraan staande bomen te zeer overschaduwd wordt.

Toch is de Geelwitte helmbloem dan nog niet uit Maastricht verdwenen. In 1983 werd een kleine populatie aangetroffen op de oude stadsmuur langs de tuin van de Rijksuniversiteit (het voormalige Jezuïetenklooster aan de Tongersestraat) en de Jeker (fig. 3), circa 300 m van de hiervoor genoemde vindplaats.

Naast de vondsten uit Zuid-Limburg is

nog een opgave bekend voor Heemstede (vermoedelijk uurhok 25-31) uit 1951. Dr. C.A. Backer deed hierover (mondeling?) mededeling aan S.J. van Ooststroom: "overvloedig verwilderd te Heemstede, als sierplant en in tuinen, doch niet buiten de tuinen komend". Daar deze waarneming uitsluitend op tuinen betrekking heeft is zij met een afwijkend teken in fig. 2 opgenomen.

Vondsten in België

De oudst bekende vondst van de Geelwitte helmbloem in België dateert van 1931 en werd gedaan op een oude muur in My. In de Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora (VAN ROMPAEY en DELVOSALLE, 1978) wordt hiervoor aangegeven uurhok G7.53. Het dorp My ligt echter nagenoeg geheel in hok G7.43. In 1984 trof ik van de Geelwitte helmbloem in My slechts één forse plant aan op een muur van de binnenplaats van de boerenhoeve bij het kasteel. Het vermoeden bestaat dan ook dat de eerder genoemde opgave voor hok G7.53 op een vergissing berust; derhalve is in fig. 2 slechts hok G7.43 aangegeven.

De tweede vondst in België werd gedaan in Waulsort (uurhok H5.56) in 1949 (herbarium A.J. Haverland). In

Figuur 4. De groeiplaats van de Geelwitte helmbloem te Waulsort (B.) in 1984.

Figuur 5. De groeiplaats van de Geelwitte helmbloem te Membre (B.), de rijkste nu bekende vindplaats.

1953 verzamelde J.L. de Sloover hier materiaal. De Geelwitte helmbloem komt ook nu nog in een fraaie populatie op een oude muur in Waulsort voor (fig. 4).

Voor het slechts enkele kilometers verder, aan gene zijde van de Maas gelegen, Anseremme (uurhok H5.57) wordt slechts één maal melding gemaakt van het voorkomen van de Geelwitte helmbloem. De heer Pelgrims verzamelde er in 1955 materiaal van een "muur van kleine onderaardse tunnel van spoorweg". In 1984 kon ik de Geelwitte helmbloem er echter niet meer vinden.

Bij het kasteel van Strée-les-Huy (uurhok G6.26) is de Geelwitte helmbloem verzameld in 1950 (herbarium Joseph Dodelet), 1952 (herbarium Lawalrée en herbarium De Sloover), 1955 (herbarium Joseph Dodelet) en voor het laatst in 1972 door A. Lawalrée die schrijft: "station très régressée, en voie disparition: herbicide".

Deze voorspelling is uitgekomen: anno 1984 is de Geelwitte helmbloem hier niet meer te vinden.

In Membre (uurhok H5.57) is de Geelwitte helmbloem voor het eerst verzameld in 1952 door G. André en A. Lawalrée op een oude muur vlakbij een hotel. In 1973 verzamelde M. Asperges er materiaal "op een oude muur".

Op deze aan het eind van de zeventiger jaren enigszins gerestaureerde en deels opnieuw gevoegde muur (fig. 5) komt momenteel de grootste populatie van de Geelwitte helmbloem voor. In 1984 telde ik er ruim duizend bloeiende planten.

De aanduiding in hok K5.58 in de Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora lijkt op een vergissing te berusten daar er tot op heden niet te achterhalen is waarop zij is gebaseerd. Ook in 1984 werd in dit hok de Geelwitte helmbloem niet aangetroffen. Dit uurhok is derhalve niet in fig. 2 aangegeven.

Voor de oude muren van Tongeren (uurhok E7.41) is opgave gedaan voor 1972 door DE RIDDER (1974). De Geelwitte helmbloem kwam echter al in 1955 zeer overvloedig voor op enkele oude tuinmuren en op de Romeinse wallen (schrift. meded. mej. dr. M. de Ridder). Zij komt hier nu nog op slechts enkele plaatsen voor.

Van recente datum tenslotte is een vondst van Maggy Waterval in Ninane (uurhok F7.54) waarvan materiaal is opgenomen in het herbarium van M. Saintenoy-Simon (Brussel). In 1984 trof ik hier (nog?) een zestal planten aan. De betreffende muurvegetatie was onlangs met behulp van vermoedelijk een klepelmaaier drastisch onder handen genomen.

Elders in Europa

MOWAT (1964) onderscheidt twee ondersoorten van de Geelwitte helmbloem, *C. ochroleuca* Koch subsp. *ochroleuca* en subsp. *leiosperma* (Conr.) Hayek. Voor zover ik kon nagaan hebben alle vondsten in Nederland en België betrekking op de subsp. *ochroleuca*. In het onderstaande wordt echter uit bronnen geciteerd die het onderscheid tussen beide ondersoorten niet maken.

Uit het voorgaande zal inmiddels duidelijk zijn dat de Geelwitte helmbloem in Nederland en België niet als inheems beschouwd wordt. Zij komt oorspronkelijk voor in het Balkengebied, van het noorden van Joegoslavië tot in het noorden van Griekenland, en in de bergstreken van Midden Italië (MEUSEL *et al.*, zie fig. 2). MOWAT (1964) meent dat de Geelwitte helmbloem ingeburgerd is in West en Centraal Europa waarbij ook Nederland en België met name genoemd worden.

Volgens HEGI (1975) komt de Geelwitte helmbloem in Midden Europa slechts zelden en dan verwilderd voor. THOMÉ (1904) laat zich in zijn flora voor Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland niet uit over een eventuele verwildering maar vermeldt voor het door hem beschreven gebied alleen "An Felsen in Süd Tirol". OBERDORFER (1979) vermeldt dat de Geelwitte helmbloem zelden wordt aangeplant en verwildert; als voorbeeld wordt Staffelstein in de Frankische Jura genoemd. RAUH en SENGLAS (1976) schrijven dat de soort zo nu en dan verwilderd en ingeburgerd voorkomt. GARCKE (1972) noemt de soort vreemd genoeg niet maar rept alleen over de verwante *C. albida* (Mill.) Mansf. als zeer zelden ingeburgerd. SEGAL (1969b) noemt voor Duitsland echter met name enkele vindplaatsen in Beieren waar de Geelwitte helmbloem verwilderd op muren werd aangetroffen.

BONNIER *et al.* (z.j.) vermelden voor de Gele helmbloem (*C. lutea*) dat deze soort in Frankrijk en Zwitserland is ingeburgerd maar noemen voor de Geelwitte helmbloem slechts Monte

Generoso (Tessin, Zwitserland) zonder aanduiding over eventuele verwildering. FOURNIER (1977) noemt de Geelwitte helmblom ingeburgerd in het zuidoosten van Frankrijk. Het archief van het Institut Floristique Franco-Belge laat echter zien dat ook in Noord Frankrijk een aantal vondsten zijn gedaan: na 1960 is de Geelwitte helmblom waargenomen in 5 verschillende uurhokken (zie fig. 2) en tussen 1930 en 1959 is zij nog aange troffen in uurhok G21.44 in het noordwesten van Frankrijk.

Uit Luxemburg zijn mij geen vondsten bekend.

Standplaatsen

De huidige standplaatsen van de Geelwitte helmblom, en voor zover valt te achterhalen ook de vroegere te Valkenburg, betreffen alle min of meer op het zuiden gerichte, met kalkrijke specie gevoegde, muren. Tabel I geeft enkele opnamen van de vegetaties met Geelwitte helmblom te Maas tricht, Waulsort, Membre en Ninane. Opvallend is het voorkomen van Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*)

en Muurleeuwebek (*Cymbalaria mura lis*) in de vier opnamen. SEGAL (1969b) schrijft voor vegetaties met de verwante Gele helmblom dat deze zich door gaans ontwikkelen uit pioniervegeta ties met Muurvaren en Muurleeuwe bek. Heeft zij zich eenmaal gevestigd dan is zij, net als voor de Muurleeuwe bek het geval is, voor haar verdere verbreiding vrijwel geheel afhankelijk van mieren die de zaden transporteren. Dit lijkt ook voor vegetaties met de Geelwitte helmblom op te gaan.

Zomaar verwilderd of ingeburgerd?

In vrijwel alle hiervoor geciteerde lite ratuur worden vondsten van de Geel witte helmblom in Centraal en West Europa beschouwd als verwilderin gen. Voor wat Nederland betreft wordt bij de vondsten aan het Walramsplein te Valkenburg ("zij is echter een vluchteling uit den tuin van het tegen woordige Hotel Palanka"; VUYCK. 1901) en die in Heemstede expliciet gewag gemaakt van het voorkomen in tuinen. Laatsgenoemde melding wordt in onderstaande verder buiten

beschouwing gelaten gezien de aan tekening "doch niet buiten de tuinen komend".

De Geelwitte helmblom werd volgens BOOM (1975) in Nederland al in 1594 in cultuur gehouden. Maar de soort is echter ook in tuinen nooit een alge meen verschijning geweest. In de ou dere handboeken over tuinieren wordt geen gewag gemaakt van deze soort. ANDRÉ (1909) bijvoorbeeld noemt wel de verwante Gele- (*C. lutea*) maar niet de Geelwitte helmblom.

Gezien het feit dat de eerste waarne ming in het hier beschouwde gebied (fig. 2) pas in 1897 werd gedaan en dat er sindsdien sprake is van op zijn minst 16 vindplaatsen (Heemstede en de vondst in Noordwest Frankrijk niet meegerekend), wordt de vraag inte ressant of de Geelwitte helmblom als ingeburgerd kan worden beschouwd en daarmee als behorend tot de Ne derlandse en de Belgische flora.

VAN DER MAAREL (1971) geeft een vier tal richtlijnen aan de hand waarvan beoordeeld kan worden of een soort tot de inheemse flora kan worden ge rekend. De eerste richtlijn is dat het taxon als een soort moet kunnen wor den opgevat; de Geelwitte helmblom voldoet hier zeker aan. Vervolgens moeten vorm, verspreiding en stand plaats (in het betreffende gebied) vol doende bekend zijn; dit opstel preten deert de gegevens te bieden waarmee aan deze voorwaarde wordt voldaan (zie ook fig. 2 en 6 en tabel I.)

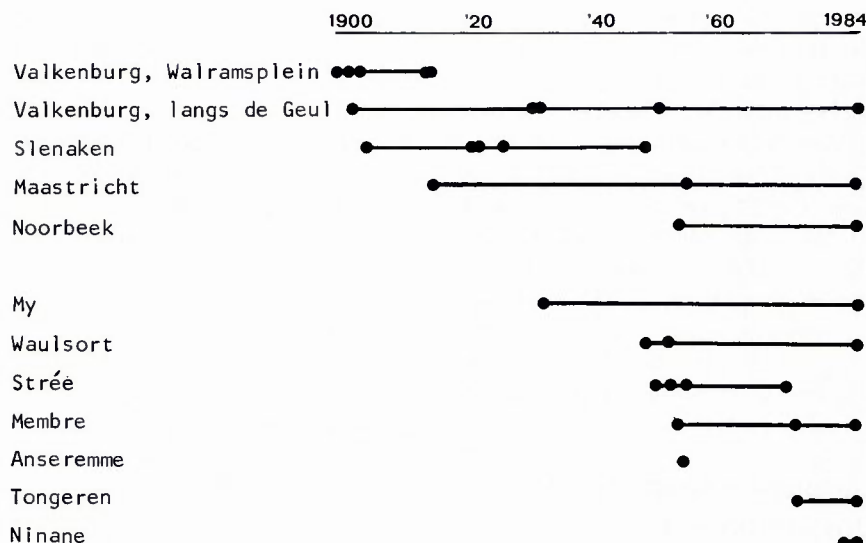
De derde richtlijn heeft betrekking op bastaarden en is hier niet van toepas sing.

De vierde richtlijn echter is het lastigst en bevat een tweevoudig criterium: de soort heeft "na spontane vestiging al daar gedurende een reeks van jaren stand gehouden op tenminste één groeiplaats in Nederland, uitgezon derd in gebouwen, tuinen, plantsoe nen en kassen, in de periode 1850 - heden", waarbij "in Nederland" uiter aard vervangen kan worden door "in België" of een andere geografische eenheid. De moeilijkheid in deze richt lijn schuilt in de begrippen "spontane vestiging" en "een reeks van jaren" (zie o.a. ADEMA, 1980). Ik ben van me ning dat de vindplaatsen in het hier

Tabel I. Enkele opnamen van vegetaties met Geelwitte helmblom in het hier beschreven gebied.

plaats:	M'tricht	Membre	Waulsort	Ninane	
expositie:	z-o	z	z-o	z-w	
oppervl. m²:	6	10	10	4	
tot.bed. %:	10	5	5	30	
Geelwitte helmblom	1.1	1.2	+ .1	1.1	<i>Corydalis ochroleuca</i>
Muurleeuwebek	2a.1	r.1	+ .1	r.1	<i>Cymbalaria muralis</i>
Muurvaren	+ .1	r.1	r.1	1.1	<i>Asplenium ruta-muraria</i>
Steenbreekvaren		r.1	+ .1	r.1	<i>Asplenium trichomanes</i>
Plat beemdgras	r.2			+ .1	<i>Poa compressa</i>
Zandmuur	r.2			r.1	<i>Arenaria serpyllifolia</i>
Liggend vetmuur	r.2			r.2	<i>Sagina procumbens</i>
Aardbeiganzेरिक		r.1			<i>Potentilla sterilis</i>
Gele helmblom			r.1		<i>Corydalis lutea</i>
Gewone esdoorn (kiempl.)			r.1		<i>Acer pseudoplatanus</i>
Taxus (kiempl.)			r.1		<i>Taxus baccata</i>
Grote brandnetel			r.1		<i>Urtica dioica</i>
Smalle weegbree				r.1	<i>Plantago lanceolata</i>
Muurhavikskruid				+ .1	<i>Hieracium murorum</i>
Brosse melkdistel				r.1	<i>Sonchus asper</i>
Bijvoet				1.1	<i>Artemisia vulgaris</i>
St. Janskruid				r.1	<i>Hypericum perforatum</i>
Vijfvingerkruid				r.1	<i>Potentilla reptans</i>
IJle dravik				r.2	<i>Bromus tectorum</i>
Klein streepzaad				r.1	<i>Crepis capillaris</i>
Haagbeuk*				2a.1	<i>Carpinus betulus</i>
Witte acacia*				2a.1	<i>Robinia pseudo-acacia</i>

* meerjarige maar drastisch teruggesnoeide struiken

Figuur 6. Overzicht van de perioden waarin de Geelwitte helmblom heeft standgehouden op de vindplaatsen in Nederland en België gebaseerd op de in de tekst genoemde waarnemingen (•). Uiteraard kan de Geelwitte helmblom langer hebben standgehouden dan op basis van deze waarnemingen aannemelijk te maken is.

beschouwde gebied aannemelijk maken dat de Geelwitte helmblom zich er spontaan gevestigd heeft, zij het dat de (oorspronkelijke) zaadbron vermoedelijk (in het verleden?) in cultuur gehouden planten betreft, hoewel aanvankelijke aanplanting niet in alle gevallen mag worden uitgesloten. Hiervan uitgaande wordt aan het criterium "spontane vestiging" zoals bedoeld door VAN DER MAAREL (l.c.) voor de meeste hiervoor beschreven vindplaatsen voldaan. Het tweede criterium betreft het begrip "stand houden". Figuur 6 geeft een overzicht van de hiervoor reeds beschreven vindplaatsen in Nederland en België en het aantal jaren waarin de Geelwitte helmblom er heeft stand gehouden. Hierbij zij opgemerkt dat de Geelwitte helmblom één van de *Corydalis* soorten is waarbij zelfbestuiving leidt tot kiemkrachtig zaad (THOMÉ, 1904), hetgeen voor het instand houden van kleine geïsoleerde populaties van groot belang kan zijn.

Overigens zou men de Geelwitte helmblom ook kunnen vergelijken met een stinseplant in de ruimere zin van het woord: "een soort die in zijn verspreiding binnen een bepaald gebied (vrijwel) uitsluitend beperkt is tot stinsen, buitenplaatsen, oude boerenhoeven, pastorieteruinen en aanverwante milieus zoals kerkhoven en oude

stadswallen" (LONDO en LEIJS, 1979). Hoewel hier met "oude stadswal" waarschijnlijk niet de stenen ommuringen zullen zijn bedoeld, voldoen de meeste typische muurplanten verder geheel aan het begrip stinseplant. De omschrijving van de categorieën 2 (o.a. taxa waarvan wordt betwijfeld of zij oorspronkelijk inheems zijn en waarvan het oorspronkelijk areaal aan Nederland grenst) en 3 (oorspronkelijk door de mens ingevoerde soorten met een ver van Nederland gelegen natuurlijk verspreidingsgebied die zich lange tijd hebben kunnen handhaven en zich subspontaan hebben verspreid in de meer natuurlijke vegetaties van stinsen) is op vrijwel de gehele typische muurflora van toepassing. Voorbeelden voor de eerstgenoemde categorie zouden Pijscheefkelk (*Arabis hirsuta* subsp. *sagittata*), Blaasvaren (*Cystopteris fragilis*), Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*), Zwartsteel (*A. adiantum-nigrum*), Muurvaren (*A. ruta-muraria*), Tongvaren (*Phyllitis scolopendrium*) en Spaanse zuring (*Rumex scutatus*) kunnen zijn. Het zijn soorten die, soms al honderden jaren, in Nederland vrijwel uitsluitend op muren voorkomen maar in aangrenzend België als oorspronkelijk inheems beschouwd kunnen worden door het aanwezig zijn van meer natuurlijke standplaatsen als rotsen. Hoewel de

grens tussen oorspronkelijk inheemse soorten en archeofyten (soorten die vóór 1500 zijn ingeburgerd) arbitrair is, wordt doorgaans niet getwijfeld aan de indigeniteit van de meeste van de hiervoor vermelde soorten. Derhalve is het ondanks de goed passende beschrijving van het begrip stinseplant toch ongewenst hen als zodanig te beschouwen.

Anders is het met taxa met een ver buiten Nederland (en België) gelegen verspreidingsgebied: bijvoorbeeld beide ondersoorten van het Stengelomvattend havikskruid (*Hieracium amplexicaule* subsp. *amplexicaule* en subsp. *speluncarum*), Muurleeuwebek (*Cymbalaria muralis*), Klein glaskruid (*Parietaria judaica*), Muurbloem (*Cheiranthus cheiri*), Grote leeuwebek (*Anthirrhinum majus*), Gele helmblom (*Corydalis lutea*) en.....Geelwitte helmblom. Deze soorten zouden heel wel tot de stinseplanten (cf. LONDO en LEIJS, l.c.) gerekend kunnen worden. Uiteraard dient niet de gehele stedelijke bebouwing van Nederland (en België) voortaan tot de stinsemilieus gerekend te worden. De getrokken vergelijking tussen muurplanten en stinseplanten dient slechts de discussie over verwilderen en inburgeren. Volgt men de richtlijnen die voor stinseplanten algemeen aanvaard worden, dan kan men niet anders concluderen dan dat de Geelwitte helmblom voor België terecht als ingeburgerd wordt beschouwd (STIEPERAERE en FRANSSEN, 1982; DE LANGHE et al., 1983) en dat dit voor Nederland eveneens zou moeten gebeuren.

De vindplaatsen in Maastricht worden echter bedreigd, enerzijds door overwoekering met Klimop en anderzijds door de op handen zijnde restauratie van de muur met de jongste populatie.

Dankwoord

Een woord van dank past mevrouw dr. W. Minis - Van de Geyn (Maastricht), mevrouw dr. M. de Ridder (Dilbeek), mevrouw J. Saintenoy - Simon (Brussel) en F. Vignon (Saint-Valéry sur Somme) voor waardevolle inlichtingen, drs. R.W.J.M. van der Ham (Leiden), mevrouw M.J. Baars (Maastricht) en dr. A.J. Lever (Maastricht) voor commentaar op een eerste versie van het manuscript en J. Burny (Hasselt) voor het verzorgen van de Franstalige samenvatting.

Résumé

Le présent article donne un aperçu des découvertes de *Corydalis ochroleuca* Koch faites aux Pays-Bas, en Belgique et dans le Nord de la France (fig. 2 et tabl. I). La première observation date de 1897 et fut faite à Valkenburg (carré 62-22). Depuis lors l'espèce a été vue à Slenaken (62-42), Noorbeek (62-41) et Maastricht (61-28). En Belgique on connaît les stations suivantes: My (G7.43 en non G7.53 comme indiqué chez VAN ROMPAEY et DELVOSALLE, 1975), Waulsort (H5.56), Anseremme (H5.57), Strée (G6.26), Tongeren (E7.41), Ninane (F7.54) et Membre (K5.57). C'est à Membre qu'actuellement encore se trouve la plus grande station de toute la zone concernée. La mention de l'espèce dans le carré K5.58 chez VAN ROMPAEY et DELVOSALLE (l.c.) semble être erronée. Les stations données pour le Nord de la France datent toutes d'après 1960. Il n'y a pas de stations connues de Grand-Duché.

Si l'on s'en tient aux critères formulés par VAN DER MAAREL (1971) on peut conclure que *Corydalis ochroleuca*, bien qu'originale de sud-est de l'Europe, est à considérer comme bien établie en Belgique (fig. 2). La même conclusion s'impose pour les Pays-Bas. De plus on suggère d'ajouter une catégorie de plantes rupestres à ce que LONDO et LEUS (1979) appellent "stinseplanten", c'est-à-dire des plantes dont la répartition dans une aire définie est (presque) exclusivement limitée aux abords de châteaux, d'anciennes fermes, à des jardins de presbytère et autres milieux apparentés tels que des cimetières et d'anciennes fortifications.

Literatuur

- ADEMA, F., 1980. Verslag van het Floristenconciëlie gehouden op donderdag 29 mei 1980 in het Rijksherbarium te Leiden. Stencil, Leiden.
ANDRÉ, R. (ed.), 1909. Les Fleurs de pleine terre.

Paris.

- BONNIER, GASTON en G. DE LAYENS, z.j.. Flore complète portative de la France et de Suisse. Paris.
BOOM, B.K. 1975. Flora der gekweekte kruidachtige gewassen. 3. dr. Wageningen.
FOURNIER, PAUL, 1977. Les quatre flores de la France. Corse comprise. 2.ed. Paris.
GARCKE, AUGUST, 1972. Illustrierte Flora. Hamburg.
HEUKELS, H., 1909. Geïllustreerde Schoolflora voor Nederland. 4.dr. Groningen.
HEUKELS, H., 1915. Nieuwe vindplaatsen in Nederland van zeldzame plantensoorten in 1914. De Lev. Nat. 19 (21): 453-454.
HEUKELS, H., 1920. Nieuwe vindplaatsen in Nederland van zeldzame plantensoorten in 1919. De Lev. Nat. 24 (12): 380-382.
HEUKELS, H., 1922. Geïllustreerde Schoolflora voor Nederland. 8.dr. Groningen.
HEGI, GUSTAV, 1975. Illustrierte Flora von Mitteleuropa IV (1): 65. Berlin.
KOK ANKERSMIT, H.J., 1900. Om nieuwtjes naar Zuid-Limburg. De Lev. Nat. 5(7): 145-146.
LANGHE, J.E. DE, L. DELVOSALLE, J. DUVIGNEAUD, L. LAMBINON en C. VANDENBERGHE, 1983. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Meise.
LONDO, G. en H.N. LEUS, 1979. Stinseplanten en de Nederlandse flora. Gorteria 9 (7/8): 247-257.
MAAREL, E. VAN DER, 1971. Florastatistiek als bijdrage tot de evaluatie van natuurgebieden. Gorteria 5(7/10): 176-188.
MENNEMA, J., 1982. Onderzoek naar plantengeografische aspecten van adventieve plantensoorten in Nederland. Gorteria 11 (3): 51-58.
MEUSEL, H., E. JÄGER en E. WEINERT, 1965. Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Jena.
MEIJDEN, R. VAN DER, E.J. WEEDA, F.A.C.B. ADEMA en G.J. DE JONCKHEERE, 1983. Flora van Nederland. 20. dr. Groningen.
MOWAT, A.B., 1964. *Corydalis*. In: T.G. TUTIN, V.H. HEYWOOD, N.A. BURGESS, D.M. MOORE, D.H. VALENTINE, S.M. WALTERS en D.A. WEBB. Flora Europaea 1: 252-254.

- OBERDORFER, E. 1979. Pflanzensoziologische Exkursionsflora. Stuttgart.
OOSTSTROOM, S.J. VAN, 1953. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1952. De Lev. Nat. 56(11): 214-219.
RAUH, W. en K. SENGHAS, 1976. Schmeil-Fitschen Flora von Deutschland und seine angrenzenden Gebieten, 86. Aufl., Heidelberg.
RIDDER, M. de, 1974. La végétation des murs IV. Bull. Naturalistes Belges 55(5): 213-233.
ROMPAEY, E. van en L. DELVOSALLE, 1978. Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora. Tekstgedeelte. Meise.
ROMPAEY, E. van en L. DELVOSALLE, 1979. Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora. 2. uitg. Meise.
ROON, G. van en W.H. WACHTER, 1904. Rotterdamse Natuurhistorische Club. Vergadering 27 oktober 1903 in de Diergaarde. De Lev. Nat. 8(12): 232-233.
SEGAL, S., 1969a. De flora van muren in Limburg. Natuurhist. Maandbl. 58(1): 13-16.
SEGAL, S., 1969b. Ecological notes on wall vegetation. Diss. Den Haag.
SIPKES, C., J. BUCKX van WERELD, G.D. SWANENBURG de VEYE en J. HEERENGA, 1920. Onze tocht door Zuid-Limburg met pinksteren 1920. De Lev. Nat. 25(7): 158-168.
STIEPERAERE, H. en K. FRANSEN, 1982. Standaardlijst van de Belgische vaatplanten, met aanduiding van hun zeldzaamheid en socio-oecologische groep. Dumortiera 22: 1-41.
THOMÉ, O.W., 1904. Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz. 2.Aufl.
VUYCK, L., 1901. Prodrum Flora Batavae ed 2, 1(1). Nijmegen.
VUYCK, L., 1920. W.F.R. Suringar Geïllustreerde zakflora. Groningen.
WEVER, A. de, 1914. Lijst van wildgroeiende en eenige gekweekte planten in Z.-Limburg IV. Jaarboek Natuurhist. Gen. Limb. 9-100.

Waarneming van een Waterspreeuw (*Cinclus cinclus* (L.)) in Midden-Limburg

A.J.W. Lenders

Groenstraat 106, Melick

Tijdens de jaarlijkse amfibieën-inventarisatie in het Herkenboscher- en Vlodrop Broek werd in april 1984 een Waterspreeuw waargenomen. Het dier hield zich op in het oostelijk deel van de Turfkoelen, gelegen tegen de westgrens van de gemeente Vlodrop (km. hok 58.55.45). De Waterspreeuw werd twee achtereenvolgende dagen gezien, namelijk op 16 april van 14.00 uur tot 18.00 uur en op 17 april om 19.00 uur. De Turfkoelen zijn eigen-

dom van de Stichting Het Limburgs Landschap en worden als Elzen- en Wilgenbroek in stand gehouden. Het gebied krijgt een constante aanvoer van onvervuild water door de Bosbeek, die ontspringt in het iets noordelijker gelegen Meinweggebied. Met behulp van een kunstmatige dam wordt het water in het broekbos gestuwd. Aan de zuidzijde is een betonnen overloop aangelegd, via welke het overtollige water wordt geloosd in

de Postbeek. De overloop is een soort kunstmatig watervalletje en juist op deze plek werd de Waterspreeuw beïde dagen aangetroffen.

De waarneming is in een paar opzichten interessant.

Waterspreeuwen zijn in Limburg bepaald niet algemeen. Zo zijn na de tweede wereldoorlog slechts 14 waarnemingen beschreven (zie tabel). Ook in de aangrenzende gebieden, vergelijkbaar met de Limburgse situatie,